

به نام خدا

درس پانزدهم مطالعات اجتماعی پایه هشتم " **حمله چنگیز و تیمور به ایران** "

در آخرین جلسه حضوری، درس ۱۵ توضیح و فعالیت ۱ آن نیز جواب داده شد. در این فایل ابتدا فعالیت‌های باقی مانده از درس پانزدهم همراه با جواب آورده شده است. در ادامه به توضیح درس شانزدهم و حل فعالیت‌های آن پرداخته شده است.

فعالیت شماره ۲ صفحه ۹۷:

۱- به نظر شما آیا انسان‌ها در هنگام جنگ نیز باید حقوق دیگران را رعایت کنند؟ چگونه؟ آیا آنها اجازه دارند به غیر نظامیان و آثار فرهنگی و بناهای تاریخی یک کشور صدمه بزنند؟ گفتگو کنید.

با توجه به ارزش و مقام بالای انسان رعایت حقوق انسان چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ لازم است. در هنگام جنگ حفظ حقوق طرفین از طریق مدارا کردن با تسلیم شدگان و همچنین برخورد محترمانه با اجساد، رعایت می‌شود. با توجه به اینکه آثار فرهنگی و بناهای تاریخی یک کشور بیان‌کننده هویت و شناسنامه آن کشور است و به دوره‌های مختلفی اختصاص دارد و باید این میراث به نسل‌های بعدی منتقل شود، در زمان جنگ نباید تخریب شوند. همچنین به خاطر اینکه غیرنظامیان هم نمی‌توانند از خود دفاع کنند نباید مورد تهاجم قرار بگیرند.

درس شانزدهم: **پیروزی فرهنگ بر شمشیر**

موضوع اصلی این درس به تلاش‌های زیاد وزیران عالم و بزرگان ایرانی برمیگردد که با به خطر انداختن جان خود سبب پایداری و دوام ایران در برابر هجوم‌های متعدد مغولان و رفتاری‌های خشن آنها شدند.

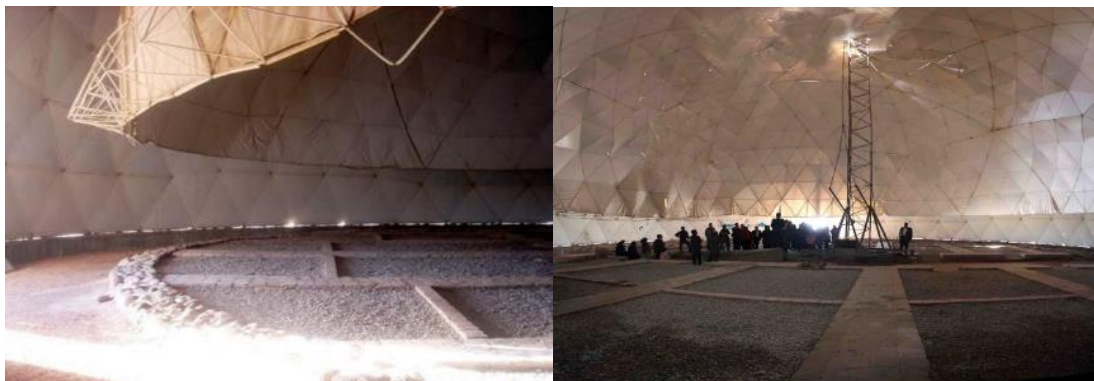
خواجه نصیرالدین طوسی یکی از برجسته‌ترین و شاخص‌ترین دانشمندان آن زمان است که در زمان هلاکوخان احترام زیادی پیدا کرد. وی در برابر لشکرکشی‌های هلاکوخان تلاش زیادی کرد که جان مردم ایران حفظ شود و از قتل و غارت لشکریان مغول تا اندازه‌ای زیاد کاست و سبب حفظ جان مردم در این

هجوم ها شد. یکی دیگر از اقدامات مهم او، تشویق هلاکوخان به ساخت رصدخانه مراغه بود. بر اثر تلاش های زیاد خواجه نصیرالدین طوسی، این رصد خانه به یک مرکز علمی و تحقیقاتی بزرگی تبدیل شد که دانشمندان و منجمان زیادی در آن فعالیت می کردند. ابزارهای اخترشناسی و کتابخانه بزرگ از جمله امکانات مهم این رصد خانه بود.

رصدخانه مراغ:

در نزدیکی روستای طالب خان شهر مراغه و در خیابان رصدخانه بقایای نخستین و قدیمی ترین رصدخانه ایران قرار دارد که بر روی تپه طالب خان قرار گرفته است. این تپه بلندترین ارتفاع در بین مناطق اطراف است و از همین بابت رصد خانه مرغه بر روی آن ساخته شده است. آنطور که از اسناد تاریخی به نظر می رسد دریاچه ارومیه از این بلندی کاملا پیدا بوده است. رصد خانه به همت خواجه نصیرالدین طوسی، ریاضیدان- فیلسوف-منجم، و به فرمان هلاکو خان در سال ۶۵۷ ه.ق و در زمان حکومت ایلخانیان ساخته می شود. خواجه نصیرالدین که در ابتدا به عنوان منجم هلاکوخان مشغول به کار بود با جلب نظر وی این بنای علمی را پایه گذاری کند. رصدخانه مراغه که قبل از اختراع تلسکوپ ساخته شده است، جزو مجهزترین رصدخانه های جهان بوده که به مدت سه قرن بی رقیب بوده است. ساخت رصدخانه بیش از یک دهه زمان می برد و در کنار آن مدرسه و کتابخانه ای مجهز و یک مرکز علمی برای تبادل آرای دانشمندان ساخته می شود. در این مرکز به غیر از نجوم و رصد ستارگان علوم و فنون مختلفی توسط دانشمندان مطرح از سراسر جهان آموزش داده می شده است.

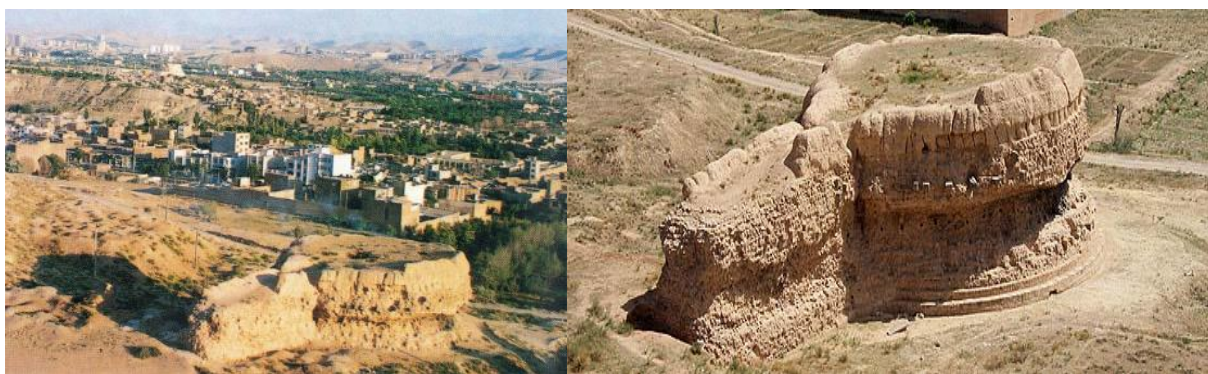

شکل ۱: رصدخانه مراغه

خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی

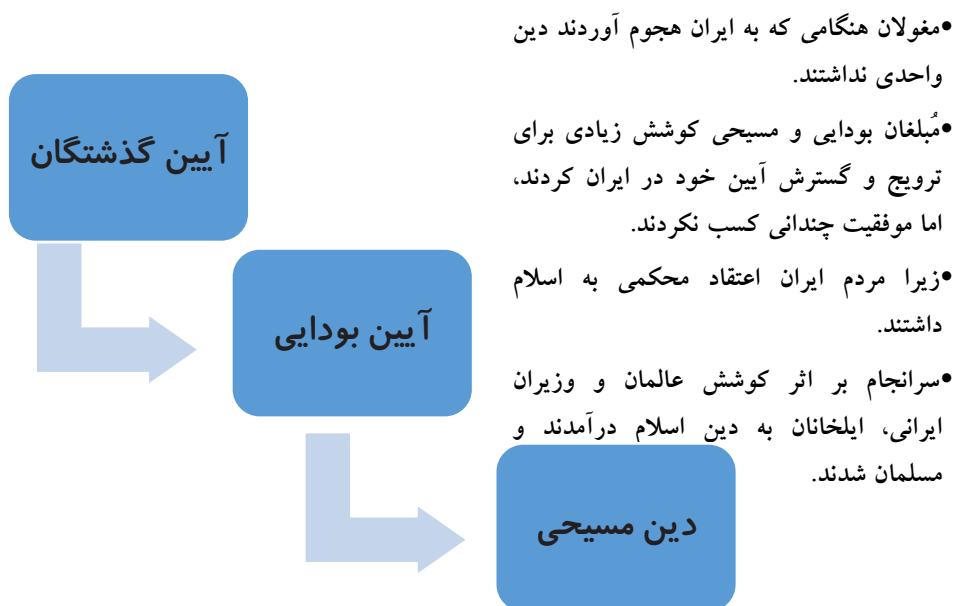
یکی دیگر از دانشمندان و علما بزرگ ایرانی در زمان حکومت ایلخانان **خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی** است. وی از سیاستمداران و دانشمندان نامدار ایرانی در دوره مغول، بود که خدمات فرهنگی و اجتماعی فراوانی انجام داد. او در ابتدا به عنوان **پزشک** به دربار ایلخانان راه یافت. **خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی** علاقه بسیاری به عمران و آبادی و انجام کارهای خیریه داشت. یکی از مهم ترین بناهای که ایشان ساخت **بنای ربع رشیدی** در تبریز است که این بنا مؤسسات مختلفی مانند مسجد، مدرسه، بیمارستان، خانقاه و کتابخانه را شامل می شد و تعداد زیادی از عالمان و پزشکان در آن اشتغال داشتند. رشیدالدین چندین کتاب در رشته های مختلف علمی نوشت که معروف ترین آنها **جامع التواریخ رشیدی** است. سرانجام این وزیر دانشمند نیز به دستور ایلخان مغول به قتل رسید.

شکل ۲: بنای ربع رشیدی در شهر تبریز و در محله خوش آب و هوای باغمیسه واقع در دامنه های کوه

بیلانکوه

مسلمان شدن ایلخانان

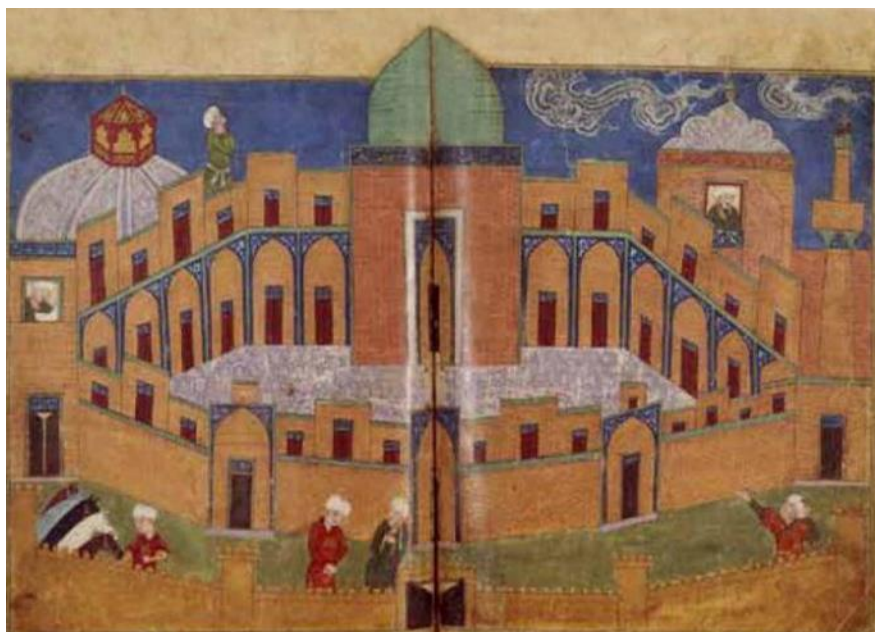
شکل ۳: ادیان مورد پذیرش مغولان در زمان حمله به ایران

توجه ایلخانان به معماری و هنر

بر اثر تلاش های بزرگان و عالمان ایرانی، سرانجام پس از چند دهه ایلخانان مغول به فرهنگ و تمدن ایران، علاقه مند شدند و برای عمران و آبادانی تلاش کردند.

مهم ترین اقدامات غازان خان با تشویق و راهنمایی وزیر خود خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی:

۱. اصلاح امور اداری، مالی و قضایی
۲. تلاش برای عمران و آبادی تبریز
۳. بنای شنب (گنبد) غازان در تبریز با دوازده بنای مهم مانند بیمارستان، مسجد، کاخ، مدرسه، کتابخانه و
۴. همزمان در بسیاری از شهرها مسجدی بزرگ و در کنار آن گرمابه ای برای تأمین هزینه نگاهداری مسجد ساختند.

شکل ۴: تصویر شنب غازان در کتاب جامع التواریخ

بعد از **غازان خان**، **سلطان محمد خدابنده جانشین** او شد،

مهم ترین اقدامات سلطان محمد خدابنده (اولجایتو):

۱. او به پیشنهاد وزیرش **خواجه رشیدالدین فضل الله**، پایتخت را به سلطانیه منتقل کرد و موجب آبادی آنجا شد.

۲. اولجایتو در آن شهر آرامگاهی برای خود بنا کرد که به گنبد سلطانیه معروف است و یکی از شاهکارهای معماری در جهان اسلام به شمار می آید.

گنبد سلطانیه:

گنبد سلطانیه، در شهر سلطانیه در استان زنجان قرار دارد و یکی از شاهکارهای معماری ایران در دوره ایلخانی است. این گنبد در حد فاصل سالهای ۷۰۴ تا ۷۱۲ قمری، به دستور اولجایتو پادشاه مغول، معروف به سلطان محمد خدابنده و با تولیت و نظارت **خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی** ساخته شده است. سلطانیه، زمانی پایتخت و مسکن شهریاران ایران بوده و امروزه نیز آرامگاه سلطان محمد خدابنده است. گنبد مشهور سلطانیه که در مسیر تهران- زنجان از دور به رنگ نیلگون در پهنه

دشت فراخ سلطانیه دیده می‌شود، گنبدی عظیم و دوپوش است که از بی‌نظیرترین گنبدهای دو پوشش زیبا به شمار می‌آید.

شکل ۵: گنبد سلطانیه در شهر سلطانیه استان زنجان

فعالیت شماره ۱ صفحه ۱۰۱:

به تصویر گنبد سلطانیه، مسجد ورامین و ارگ علیشاه تبریز دقت کنید. شباهت‌های آنها چیست؟ از کدام فنون معماری و هنرها، به منظور ساختن و زیباسازی آنها استفاده شده است؟

داشتن ایوان‌ها و گنبدهای بلند، طاق بندی، گچبری، آجرکاری، کاشی کاری‌های زیبا و کم نظیر از شباهت‌های این بناها است.

ابوسعید آخرین ایلخان مغول:

در دوران ابوسعید آخرین ایلخان مغول نیز بناهای باشکوهی ساخته شد. از جمله ی این بناها می توان مسجد جامع ورامین و ارگ علیشاه تبریز را نام برد. این بناها از نظر عظمت و بلندی گنبدها و ایوان ها کم نظیر هستند. گچبری و کاشی کاری های زیبا و اعجاب انگیز بناهای مذکور، حکایت از ذوق و نبوغ معماران ایرانی در آن زمان دارد.

علاقه مندی جانشینان تیمور به معماری و هنر

در زمان جانشینان تیمور نیز هنر و ادبیات و معماری رشد چشمگیری یافت. بطوریکه شاهرخ پسر تیمور که تحت تأثیر فرهنگ و تمدن ایران قرار داشت، راه پدر را در جنگ و خونریزی ادامه نداد. در زمان او هرات به پایتختی تیموریان انتخاب و به یکی از بزرگترین و باشکوه ترین شهرهای ایران تبدیل شد.

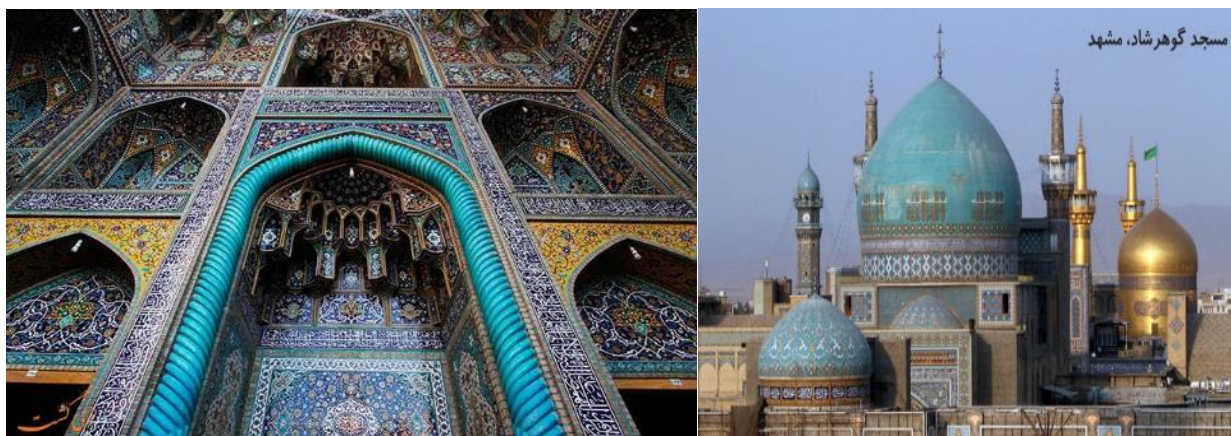
به سبب توجه و علاقه شاهرخ به ادب و هنر، تعداد زیادی از شاعران، هنرمندان و معماران نامدار به این شهر آمدند.

همچنین مدارس و کتابخانه های متعددی به فرمان او در هرات ساخته شد و جویندگان علم و دانش را از گوشه و کنار ایران به خود جذب کرد.

همچنین گوهرشاد، همسر شاهرخ از زنان نیکوکار بود که به عمران و آبادی توجه داشت. او بناهای متعددی در هرات و مشهد ساخت که مسجد گوهرشاد در جوار حرم حضرت امام رضا (ع) یکی از آنهاست.

مسجد گوهرشاد:

اثر تاریخی به جای مانده از دوره تیموری و از مساجد معروف ایران است. احداث این مسجد در سال ۸۱۸ق برابر ۷۹۴ش با همت گوهرشاد خانم، دختر امیر غیاث الدین ترخان، همسر شاهرخ بن تیمور گورکانی و در دوران استانداری پسرش بایستقر میرزا، در ضلع جنوبی حرم رضوی آغاز شد و در سال ۸۲۱ق/۷۹۷ش به اتمام رسید. این مسجد هم اکنون جزئی از حرم رضوی محسوب می شود. قدمت تاریخی، سبک معماری و زیبایی های هنری، مسجد گوهرشاد را یکی از جاذبه های مذهبی تاریخی و فرهنگی مورد توجه و بازدید باستان شناسان، جهانگردان و دیگر علاقه مندان کرده است.

شکل ۶: مسجد گوهرشاد مشهد

هنرنگاری و نقاشی:

در دوره تیموریان، هنر نگارگری (نقاشی) و خوشنویسی نیز شکوفا شد. شاهنامه بایسنقری یکی از نفیس ترین نسخه های کهن شاهنامه است که به سفارش بایسنقر میرزا، شاهزاده تیموری نگارگری و تذهیب شد. این اثر از نظر کتاب آرای و ارزش هنری، اهمیت فراوانی دارد.

شکل ۵: شاهنامه بایسنقری

فعالیت شماره ۲ صفحه ۱۰۳:

۱- چرا عنوان این درس پیروزی فرهنگ بر شمشیر انتخاب شده است؟ توضیح دهید.

زیرا دانشمندان و بزرگان ایرانی آن زمان سعی و تلاش زیادی کردند که رفتارهای خشن و خوی ویرانی، غارت و کشتار مغولان را کنترل کنند تا خونریزی بیشتری صورت نگیرد و در مقابل آنان را با فرهنگ ایرانی اسلامی آشنا کردند و به آنان رسم کشورداری را آموزش دادند. در نتیجه‌ی تلاش وزیران و بزرگان ایرانی، پس از چند دهه ایلخانان مغول تحت تاثیر فرهنگ ایرانی اسلامی دست از خشونت، ویرانی، غارت و کشتار برداشتند و به دین اسلام روی آوردند و برای عمران، آبادانی و گسترش صنعت، هنر و معماری و رونق علم و ادب تلاش کردند. در واقع فرهنگ ایرانی- اسلامی بر خوی وحشی‌گری و زور شمشیر مغولان پیروز شد.

۲- کاربرد شماره (۱۱) بررسی آثار عصر ایلخانی و تیموری را انجام دهید.

از راست به چپ : ۱- سفالگری و نگارگری ۲- فلزکاری ۳- سفالگری و نگارگری ۴- شیشه‌گری

۵- نگارگری و تذهیب (کتاب آرایبی) ۶- نگارگری ۷- کاشی‌کاری ۸- گچ‌بری

۳- چرا کشور ایران با وجود این همه هجوم‌های وحشیانه مغول‌ها و تیموریان پابرجا ماند؟

از مهم‌ترین دلایل دوام و پایداری ایران در برابر هجوم‌های متعدد مغولان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- فرهنگ کهن و پویای ایران ۲- تجربه، تلاش و کوشش زیاد علما و وزیران ایرانی ۳- تغییر نگرش

و رفتار ایلخانان مغول و علاقمندی آنان نسبت به فرهنگ و تمدن ایران بزرگ ۴- علاقه مندی مردم

و دانشمندان ایرانی به عمران و آبادانی کشور